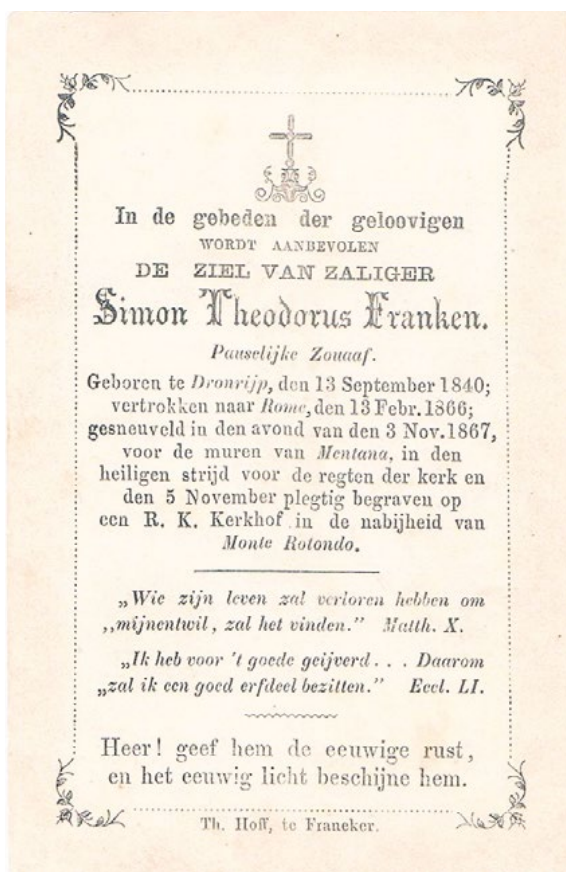

essay

Was zouaaf Pieter Jong de 'Jihadi John' van de negentiende eeuw?

DOOR ERIK HENDRIX

Wat te denken van mensen die naar een verre bestemming afreizen om daar in een oorlog mee te vechten? De pauselijk zouaven deden het, maar zijn zij daarmee te vergelijken met de westerse moslims die naar Syrië reisden om te vechten voor het kailfaat? Henk Nota's boek *Een vergeten leger* kan licht op de zaak werpen.

De Friese zouaaf Simon Franken sneuvelde in de Slag bij Mentana, waar het leger van de paus een veel grotere strijdmacht van de Italiaanse nationalistenversloeg.
| Foto's: Archief- en Documentatiecentrum voor R.K. Friesland

Ooit had de kerkelijke staat ongeveer de oppervlakte van Nederland: een relatief groot gebied in de zee van kleine vorstendommen waar Italië uit bestond. De oorsprong van die staat gaat ver terug, zelfs tot de vierde eeuw, als we de *Donatio Constantini*, de schenking van Constantijn, moeten geloven. De keizer zou als dank voor zijn genezing van lepra Rome en ommelanden aan paus Sylvester I hebben geschenken. Pas in de vijftiende eeuw werd duidelijk dat er iets niet klopte aan dat document: klungelige fouten ontmaskerden het als een vervalsing.

Hoe het dan wel zat? In de vroege Middeleeuwen viel het gezag over Rome onder de verantwoordelijkheid van de exarch van Ravenna, een vertegenwoordiger van de Oost-Romeinse keizer. Toen de Longobarden Italië binnenvielen, was het echter snel gedaan met de Oost-Romeinse invloed: Ravenna werd veroverd,

de exarch gedood. Paus Stephanus II besloot niet te wachten op hetzelfde lot. Hij ging naar de Frankische hofmeier Pepijn de Korte en schonk hem de titel *Patricius Romanorum*, die voordien van de exarch was geweest. Pepijn greep onmiddellijk de kans om zich te bewijzen tegenover de paus, verjoeg de Longobarden en schonk het gebied aan de Heilige Stoel: de *Donatio Pippini*. In deze minder fictieve schenking vindt de kerkelijke staat haar oorsprong, en in die vorm bleef ze lang bestaan.

ZELFGEMAAKTE KEIZERS

Fast forward naar de achttiende eeuw. De paus had in de loop der tijd veel invloed verloren. Ooit kwamen keizers op hun knieën naar Canossa om hem om vergeving te smeken, maar de moderne tijd bracht zelfgemaakte keizers als Napoleon Bonaparte naar de

stoel van Petrus. De relatie tussen Napoleon en de Kerk was ingewikkeld: hij maakte een einde aan het atheïstische radicalisme van de Franse Revolutie, maar tegelijkertijd benoemde hij, in plaats van de paus, zelf de Franse bisschoppen. Uiteindelijk viel Napoleon de kerkelijke staat aan, waarna hij geëxcommuniceerd werd. Onder de Franse heerschappij verloor de paus steden als Modena, Bologna, Ferrara en Romagnam die de Cispadanese Republiek gingen vormen. Die was geen lang leven beschoren, maar voor de kerkelijke staat was dit het begin van het einde. Toen de Fransen weer vertrokken, had bij de burgerij al het idee postgevat dat nationale autonomie de Italiaanse belangen beter kon behartigen.

Ook voor Nederland had de Franse bezetting grote gevolgen die lang voelbaar bleven. We danken er bijvoorbeeld onze monarchie aan: Lodewijk Napoleon (de broer van) was onze eerste koning. Ook Nederlandse katholieken voelden de gevolgen. Ze mochten sinds de Reformatie hun geloof niet openlijk belijden en werden uitgesloten van publieke functies. Napoleon emancipeerde echter niet alleen joden, maar ook de katholieken in protestantse landen en de protestanten in katholieke landen.

Na vier jaar was Lodewijk echter alweer van het toneel verdwenen, en het gevoel dat men als katholiek een tweederangs burger was, bleek niet zo gemakkelijk uitgewist. Dat verklaart de opkomst van het ultramontanisme, een stroming in de Kerk die het gezag van de paus boven dat van de nationale staat stelde. Het is misschien daarom ook niet vreemd dat toen de Italiaanse eenwording op stoom kwam, de paus vooral steun vond onder Nederlandse katholieken. De charismatische *Pio Nono*, paus Pius IX, riep alle katholieken op om de kerkelijke staat te verdedigen tegen de Italiaanse nationalisten. De cijfers in Henk Nota's boek liegen er niet om: van de 11.036 mannen die gehoor gaven, was het grootste deel (3181) uit Nederland afkomstig, Frankrijk was nummer 2 met 2964 man.

GEDUCHTE REPUTATIE

Dit was grotendeels te danken aan de inzet van ijverige priesters zoals de Amsterdamse pater Cornelis de Kruyf. Wie gehoor gaf aan de oproep, reisde via het Brabantse Oudenbosch naar Rome, en werd zouaaf in het pauselijk leger.

De zouaven – de naam komt van een Franse elite-eenheid – kregen al snel een geduchte reputatie, en niet ten onrechte. Op het slagveld waren ze vrijwel altijd in de minderheid, maar compenseerden dat met vechtlust en enthousiasme. Tijdens de Slag bij Monte Libretti vochten 87 zouaven tegen 1200 Italiaanse nationalisten. Tijdens die slag vergaarde Pieter Jong uit Lutjebroek roem: toen zijn munitie op was, ging hij zijn tegenstanders met de kolf van zijn geweer te lijf en versloeg er nog veertien voordat hij sneuvelde. “Na urenlang te hebben gestreden trokken de zouaven zich vermoeid terug”, schrijft Nota. “De volgende morgen bleek het kasteel van Monte Libretti verlaten: de vijand was naar Nerola gevlucht.”

Even indrukwekkend was de Slag bij Mentana, waar vijfduizend zouaven 15.000 nationalisten versloegen. “Hoewel de troepen van Garibaldi in een zeer gunstige positie lagen, eindigde de slag in een verpletterende nederlaag voor hem”, schrijft Nota. Ondanks dit alles verloor de paus uiteindelijk toch. De Franse keizer Napoleon III bleek een onbetrouwbare bondgenoot, en toen de pauselijke staat door 60.000 Italianen werd aangevallen, capituleerde de paus om verder bloedvergieten te voorkomen. Op 21 september 1870 nam Pius IX afscheid van zijn troepen op het Sint-Pietersplein. “De zouaven”, schrijft Nota, “verscheurden hun vaandels en verdeelden de stukjes onder elkaar, opdat het niet in vijandelijke handen zou vallen.”

Voor veel Nederlandse zouaven kreeg hun Italiaanse avontuur nog een staartje. Velen van hen raakten bij terugkeer in Nederland hun staatsburgerschap kwijt omdat ze in vreemde krijgsveld dienst waren getreden. Een mooi voorbeeld is het verhaal van Folkert Rijnja, die op achttienjarige leeftijd zouaaf werd. Toen hij echter in Nederland zijn dienstplicht moest vervullen, kreeg hij dispensatie om terug te keren. “Daar vertelde men hem dat iemand die zich zonder toestemming van de koning in vreemde dienst begeeft zijn rechten als Nederlander verliest”, schrijft Nota. “Folkert antwoordde toen dat wie geen rechten heeft, ook geen plichten heeft en dat hij daarom ook niet in dienst hoefde.” Het illustreert nogmaals dat katholieken zich tweederangs burgers voelden in eigen land.

De vergelijking tussen zouaven en kalifaatgangers is niet helemaal onterecht, maar er zijn belangrijke verschillen

De zouaven zijn de afgelopen jaren niet zelden vergeleken met jihadisten die naar Syrië reisden om voor het kalifaat te vechten. Zo'n vergelijking is niet helemaal onterecht: ook jonge moslims voelen zich ongetwijfeld wel eens tweederangs burgers in Nederland, vluchten lijkt dan een oplossing en de belofte van roem en kameraadschap onder strijdmakers klinkt dan aantrekkelijk. Tegelijkertijd zijn er belangrijke verschillen: de zouaven vochten in een verdedigingsoorlog van een internationaal erkende staat, niet voor een terreurorganisatie. Ze vochten tegen gewapende troepen, niet tegen ongewapende burgers, zoals de 21 koptische christenen die in 2015 in Libië werden onthoofd. Ook Europa worstelt nu met de vraag wat te doen met strijders die willen terugkeren, maar wat de oplossing daarvoor ook is: in vreemde krijgsveld gaan, is toch nog wel iets anders dan je schuldig maken aan het onthoofden van weerloze burgers is. Pieter Jong is nog lang geen Jihadist John. ●

Henk Nota (pr.), Een vergeten leger. Geschiedenis van de Friese Zouaven
Uitgeverij: Archief- en Documentatiecentrum voor R.K. Friesland
Pagina's: 132 | € 26,90
(incl. verzendkosten)
Info/bestellen: (0515) 33 68 04,
archiefkrfriesland.nl